

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filosofie
Studijní program: Filosofie
Studijní obor: Filosofie humanitních věd

Význam mýtu u Claude Lévi-Strausse
The Meaning of Myth according to Claude
Lévi-Strauss

Bakalářská práce: 11–FP–KFL–080

Autor:
Jan Hnilica

Podpis:

Vedoucí práce: PhDr. Jana Šturzová, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
50	0	0	0	13	0

V Liberci dne: 28. 4. 2011

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra filosofie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Jan Hnilica

adresa: Okálová 1042, Liberec XXX; 463 11

studijní obor (kombinace): Filosofie humanitních věd

Název BP: Význam mýtu u Claude Lévi-Strausse

Název BP v angličtině: The Meaning of Myth according to Claude Lévi-Strauss

Vedoucí práce: PhDr. Jana Šturzová, Ph.D.

Konzultant:

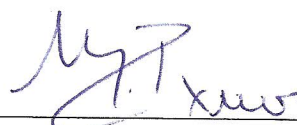
Termín odevzdání: duben 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 14. 4. 2010

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): HNILICA JAN

Datum: 27. 5 2010

Podpis:

Název BP: VÝZNAM MÝTU U CLAUDE LÉVI-STRAUSSE

Vedoucí práce: PhDr. Jana Šturzová, Ph.D.

Cíl: Osvojení metody analýzy a srovnání odborných textů. Obeznamení se s interpretacemi mýtu v antropologických teoriích 20. století

Požadavky: Pravidelné konzultace 1x měsíčně v souvislosti s vedenou prací. Předložení hrubé verze BP v lednu 2011.

Metody: Analýza, srovnání

Literatura: AUGÉ, Marc. Antropologie současných světů. Brno : Atlantis, 1999. 127 s. ISBN 80-7108-154-X.
BUDIL, Ivo T. Mýtus, jazyk a kulturní antropologie. Praha : Triton, 2003. 487 s. ISBN 80-7254-321-0.
LÉVI-STRAUSS, Claude. Myšlení přírodních národů. Liberec : Dauphin, 1996. 365 s. ISBN 80-901842-9-4.
LÉVI-STRAUSS, Claude. Mýtus a význam. Bratislava : Archa, 1993. 56 s. ISBN 80-7115-052-5.
LÉVI-STRAUSS, Claude. Smutné tropy. Praha : Odeon, 1966. 294 s.

Čestné prohlášení

Název práce: Význam mýtu u Claude Lévi-Strausse
Jméno a příjmení autora: Jan Hnilica
Osobní číslo: P08000339

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 28. 4. 2011

Jan Hnilica

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucí práce PhDr. Janě Šturzové, Ph.D. za vstřícný přístup, cenné rady, informace a metodické vedení práce.

Díky patří i mé matce, celé mé rodině a přátelům za podporu a pomoc v průběhu celého mého studia.

Anotace

Tato práce se zabývá významem mýtu u Claude Lévi-Strausse. Úvodní stránky popisují mýtus z pozic antropologie. Druhá kapitola, která se jeví z pohledu zvoleného tématu jako stěžejní se zabývá tím, co mýtus znamenal pro samotného Lévi-Strausse. Část zabývající se „divokým myšlením“ navazuje na strukturální pojetí mýtu a zabývá se především obhajobou logiky, kterou produkuje mytické myšlení. Závěrečná část je věnována pojetím mýtu a rituálu současným francouzským antropologem Marcem Augém a také kritikou strukturální antropologie. Kritiku tvoří několik všeobecných a dá se říci, že i legitimních výtek vůči koncepci Lévi-Strausse.

Klíčová slova: mýtus, struktura, antropologie, mysl, Lévi-Strauss

Abstract

This thesis analyzes the meaning of myth at Claude Lévi-Strauss. Opening chapter describes myth from the positions of anthropology. Second part looks like fundamental because of selected subject which shows what myth really meant for Lévi-Strauss. Part dedicated to „The Savage Mind“ is connected with on structural theory of myth and deal with defence of logic that the mythical thinking produces. Final section is dedicated to the myth and ritual in conception of current French anthropologist Marc Augé and there is also critical review of structural anthropology. These critical notes includes are general but it is possible to say that they are also rightful rebukes against the conception of Lévi-Strauss.

Key words : myth, structure, anthropology, mind, Lévi-Strauss

Obsah

Úvod.....	7
1 Pojetí mýtu v antropologii.....	9
1.1 Co je mýtus?.....	9
1.2 Funkce mýtu.....	10
1.3 Kategorie mýtů	11
1.3.1 Kosmogonické mýty	12
1.3.2 Theogonické mýty.....	12
1.3.3 Etiologické mýty.....	12
1.3.4 Hrdinské mýty.....	12
1.4 Moderní pojetí mýtu.....	13
1.4.1 Archetypy a opakování.....	13
1.4.2 Mýtus je promluvou.....	15
1.4.3 Mýtus a rituál v současných světech.....	15
2 Strukturální analýza mýtů u Lévi-Strausse.....	17
2.1 Strukturální lingvistika.....	17
2.2 Vliv fonologie.....	19
2.3 Mýtus v pojetí Claude Lévi-Strausse.....	20
2.4 Mytémy.....	22
2.5 Mýtus a hudba.....	24
2.6 Mýtus o Oidipovi.....	27
2.6.1 Různé verze mýtu.....	31
2.6.2 Mediace.....	32
3 Myšlení přírodních národů.....	36
3.1 Pojmové členění reality.....	37
3.2 Taxonomie.....	38
3.3 Bricolage.....	40
4 Vliv Lévi-Strausse na antropologické pojetí mýtu.....	43
4.1 Antropologie současných světů.....	43
4.2 Kritika strukturální antropologie.....	45
Závěr.....	48
Seznam použité literatury.....	49

Úvod

Pokud si dobře vzpomínám, tak s osobou Claude Lévi-Strausse jsem se poprvé setkal na přednáškách ze sociologie. To, co mě v souvislosti s jeho jménem zaujalo, bylo slovo struktura. Myšlenka, že v základu naší reality stojí skryté struktury, byla určující při výběru zaměření této práce.

Ústředním tématem této práce je mýtus v pojetí Claude Lévi-Strausse. Na následujících stránkách bude nastíněna část rozsáhlého díla Lévi-Strausse, která se zabývá analýzou mýtů z pozic strukturální analýzy. Rád bych podotknul, že výběrem analýzy a významu mýtů, tuto analýzu nepovyšuji nad strukturální analýzy jiné. Claude Lévi-Strauss se vedle mýtů zabýval příbuzenskými systémy, sociálními klasifikacemi, rituály a mnohými dalšími tradičními i netradičními antropologickými tématy. Výběr oblasti mýtů byl čistě subjektivní. Mýty mají svou přitažlivost tím, že se snaží o první ucelený výklad světa. A je pochopitelné, proč byly mýty pro Lévi-Strausse tak atraktivní. Pokud hledat skryté struktury a samotnou povahu lidského myšlení, tak mýtus nabízí velmi vhodnou látku.

Úvodní kapitola se zabývá mýtem obecně. Po kapitolách o původu slova mýtus, rozdělení do kategorií a jeho funkci je na závěr připojeno několik moderních pojetí mýtu. Podstatná část práce je věnována strukturální analýze mýtu. Cílem této části je ukázat, jak Lévi-Strauss mýtus chápe, na čem je postavena strukturální analýza, a jak je aplikována na oblast mýtů. Při analýze mýtů objevil Lévi-Strauss logiku, která se nezdá býti „primitivní“, jak byla tak často označována. Tyto předsudky eurocentrismu se Lévi-Strauss snažil nabourat a poskytnout tak jiný pohled na „přírodní národy“, jejichž myšlení spočívá na stejných základech, obrací se však k jiným objektům. Závěrečná část je věnována modernímu zástupci francouzské antropologie Marcu Augému a jeho pohledu na mýtus a rituál v současné společnosti. Součástí vlivu, který Lévi-Strauss na pozdější směřování antropologie měl, je i kritika, bez níž by tato práce nebyla úplná.

Cílem této práce je poskytnout základní vhled do metody strukturální analýzy aplikované v tematicky relativně ucelené oblasti, tedy v oblasti mýtů. Rád bych zdůraznil ty nejdůležitější prvky, z kterých se tato metoda skládá. Dílo Lévi-Strausse je velmi rozsáhlé a tato práce se zabývá pouhým zlomkem. V práci jsem se snažil zachytit několik jeho podnětných myšlenek a věřím, že případným čtenářům poslouží jako zdroj přínosných informací pro hlubší studium díla Claude Lévi-Strausse jak v oblasti mýtů, tak i v jiných v oblastech jeho badatelského úsilí.

1 Pojetí mýtu v antropologii

Než přikročíme k hlavnímu tématu této práce, tak bude vhodné podívat se podrobněji na mýtus samotný. Tato úvodní kapitola má za cíl pojmut mýtus z hlediska antropologie. Mýtus zakládá zkušenost světa, nemá racionální charakter, ale díky němu lze porozumět světu. Mýtus je symbolický, založený na obrazech a analogiích. Na rozdíl od filosofie, která je vždy otevřená tázání a tím vlastně nikdy nekončí, je mýtus uzavřený, má konec a odpovídá na všechny otázky, někdy dokonce odpověď předchází otázce. Svého času platil mýtus za nejpokrokovější výklad světa. Jaký rozdíl oproti současnosti, kdy je mýtus vnímán spíše jako omyl. Pokud ovšem z mýtu vznikla filosofie a z té později věda, tak se možná v mýtu samém nacházelo něco předvědeckého.

1.1 Co je mýtus?

Tak jako celá řada jiných pojmů, mezi které patří například ironie, komedie, tragedie je i slovo mýtus odkazem, který nám po sobě zanechali staří Řekové. Tato slova jsou tak úzce spjata s pojmem, že pro ně v žádném z novodobých jazyků nemáme odpovídající ekvivalent.(Puhvel, s. 11)

Mýtus pochází ze starořeckého *mythos* a jeho původním významem bylo slovo, řeč, příběh nebo vyprávění. Je zajímavé, že pro „slovo“ měli Řekové tři různé pojmy. *Epos*, *logos* i *mythos* vyjadřovaly slovo, ale každý s odlišným významem. *Epos* a *mythos* k sobě mají velice blízko. Obojí znamená jak slovo tak i vyprávění. Podstatný rozdíl je v tom, že mýtus nemá konkrétního autora, tváří se jako by tu byl od počátku. (Kratochvíl, s. 10) Podle Naděždy Pelcové epos poukazuje k výrazu, hlasu a vyjádření. *Logos* je záležitostí abstraktního myšlení, rozumu. Skrze *logos* se člověk dostává k tomu, co je moudré. (Kratochvíl, s. 28) V mýtu se pak zjevuje pravda bytí tím, že spojuje všední zkušenost s kosmickým děním. Tato pradávna zkušenost nemá racionální povahu, ale i tak jí lze porozumět. V mýtech nenajdeme žádné myšlenkové rozvrhy a plány, proto na ně nemůžeme uplatnit škatulky typu pravdivé, nepravdivé nebo

správné, nesprávné. „Mýtus je slovo o prožívaném, prazkušnost, která se stala zjevnou a která též teprve umožňuje racionální myšlení.“ (Pelcová, s. 20)

Mýtus má ještě u Homéra význam příběhu, který se nemusí zakládat na pravdě. To Hérodotos se proti němu ohradil mnohem ostřeji. Označil jej za snůšku fantastických pohádek, fikcí a lží. Do protikladu k němu staví slovo *logos*, které naproti tomu označuje příběh pravdivý. Mythos připisuje věcem, kterým se zdráhá uvěřit. (Puhvel, s. 11) Takové přesvědčení vládne i v naší době. Mýtus je chápán jako něco rozšířeného, ale nepravdivého a nepodloženého. (Budil, s. 397) Mýtus je výmysl pramenící z kolektivní neurózy nebo umělý konstrukt, který nám dala ke konzumaci média. (Puhvel, s. 12) V odborné terminologii však slovem mýtus označujeme významný kulturní fenomén, který je univerzální a jehož výskyt lze nalézt ve všech lidských kulturách.

1.2 Funkce mýtu

Dlouhá staletí před příchodem filosofie hrál mýtus roli pomocníka, díky kterému se realita stávala pro archaického člověka srozumitelnější. Soubory mytických vyprávění a příběhů byly schopny jak jednotlivci, tak i celému společenství zodpovědět ty nejzákladnější otázky související s jejich existencí. Obsah mýtu nebyl kriticky zkoumán ani zpochybňován. Dříve lidé archaičtí nebo dnes národy přírodní mýtus nereflektují, nemají od něj odstup, nedívají se na něj zvenčí. Reflektovaný postoj je záležitost doby, která přijde mnohem později, a ve které získá dominantní postavení nejprve filosofie a poté věda. Žádné „venku“ pro člověka žijícího mýty neexistuje. Mýtus se od života nijak neodděluje, protože je životem samotným. To o čem pojednává, je přijato jakožto absolutní pravda. V mýtu se odráží prožívaná skutečnost a lidem žijícím pod jeho vládou poskytuje základní orientaci ve světě.

Jeho hlavní funkcí bylo zprostředkovávat představy o světě a vysvětlit, jak v něm věci fungují. Tato vysvětlení nespočívala v tom, ukázat z čeho se co skládá a jaká funkční nebo kauzální souvislost mezi jednotlivými částmi panuje. Mýtus spíše sleduje

jak věci vznikly.(Malík, s. 19) A není vůbec podstatné jestli byly pravdivé či nepravdivé, jestli se skutečně udály nebo byly vymyšleny.

Ještě před tím než mýtus získal funkci jakéhosi průvodce, který vždy přispěchal s odpovědí, měl nejspíše funkci pragmatičtější. Tím že je mýtus fenoménem rozšířeným po celém světě a je zastoupen ve všech kulturách, se předpokládá jeho funkce integrační, tedy sociální. (Budil, s. 398) Mnoho mýtů obsahuje prvky, které zdůvodňují normy a tradice, které panují v konkrétní kultuře.

Důležitým aspektem mýtu je tedy také jeho morální a etický přínos. Lze v nich najít spousty příkladů etických norem a vhodných vzorců chování, tzv. paradigmát. Tato paradigmata se v mýtech projevují v podobě stále se opakujících situací a modelů chování. A tak se důležitost řádu a jednoty světa stále znovu připomíná. „Děti napodobují vzory svých předků, přejímají normy, které přetrvaly staletí, jejich aktivita je určována poslušností vůči tradici a vůči zákonu.“ (Pelcová, s. 24) Tím se mýtus dostává na pole výchovy. Mýty se přednášely na shromážděních, rapsódi čili pěvci a básníci v nich pořádali soutěže. Určením mravného a nemravného jednání, toho co je dobré a zlé a z toho také plynoucí poučení, že za dobré skutky bude člověk odměněn, zatímco za ty zlé potrestán. Mnoho přetvořených motivů vzatých z dávných mýtů, zná většina z nás ve formě pohádek.

1.3 Kategorie mýtů

Námětů a témat, která se v mýtech vyskytují je mnoho. Určit, o který mýtus se z hlediska kategorie jedná bývá občas složité, protože jednotlivá témata se často překrývají a různě kombinují. A hlavně mýtus sám takové kategorické dělení nezná. Pojímá do sebe vše a tím mytickému člověku pomáhá, protože díky tomu se ve světě lépe vyzná. (Kratochvíl, s. 9) Pokud přihlédneme k dominantnímu námětu a ke druhu otázek, na které se mýtus snaží odpovědět, můžeme mýty rozdělit do následujících kategorií.

1.3.1 Kosmogonické mýty

Původem řecké slovo *kosmos* znamená šperk. Staří Řekové si pod tímto výrazem představovali něco uspořádaného, harmonického. Tento *kosmos* je ohraničený a konečný. Jeho omezenost nazývali Řekové *peras*, tedy v překladu doslova hranice. *Kosmos* je kulatý, poněvadž koule či kruh je považován za dokonalý tvar. Kruh je výrazem krásy, vyrovnanosti a vnitřní stability. Opakem *kosmu* je zmatek, nesoulad a beztvář neuspořádanost. Tyto atributy zastupoval v představách archaických lidí prvopočáteční Chaos. Božstvo konkrétní kultury tento Chaos, zpravidla bojem, přemohlo a na jeho místo vneslo Řád. Integrita a Řád svět sjednocuje. Na neporušenosti Řádu závisela životnost světa.

Předmětem kosmogonických mýtů je tedy popis původu a vzniku světa. Téma tmy a prvotního chaosu je společným prvkem mnoha mýtů.

1.3.2 Theogonické mýty

O zrození a původu bohů nám vyprávějí mýty theogonické. Ty jsou velmi často součástí mýtů kosmogonických. Rozsáhlou sbírku mýtů o zrození bohů, složenou do epické básně nazvané příznačně *Theogonia*, známe díky řeckému básníkovi Hésiodovi.

1.3.3 Etiologické mýty

Obsahem mýtů etiologických bývají zpravidla výklady o podstatách, původech a hlavně příčinách zvyků, předmětů, založení měst, příchodu předků do určité lokality, panovnických rodů, svátků apod.

1.3.4 Hrdinské mýty

Skupina mýtů, která popisuje hrdinské skutky předků a hrdinů. Mezi tyto činy patří například bitvy, válečná tažení, usmrcení bestie atd.

1.4 Moderní pojetí mýtu

Mýtus je předmětem mnoha novodobých reflexí. Jeho zkoumání je pro badatele různých oborů lákavé, poněvadž se v mýtu snaží nalézt počátky lidské existence. V dobách, kdy lidstvo zažívalo své mládí, je lidské myšlení u svého zrodu. Možná, že podrobné studium počátků nám pomůže lépe se vyznat v současnosti a zároveň rozpoznat konce. (Pelcová, s. 32)

Následující příklady možných přístupů ke studiu mýtu nejsou ani zdaleka vyčerpávající. I přesto, že se tato práce zabývá především pojetím mýtu u Levi-Strausse, připadalo nám vhodné zmínit i jiné moderní pohledy na mýtus.

1.4.1 Archetypy a opakování

Religionista rumunského původu Mircea Eliade, tvrdí že v mýtech lze nalézt určité základní vzory chování. Tyto vzory byly zavedeny bohy, mytickými předky a hrdiny *in illo tempore*. (Budil, s. 399)

V před-moderních a tradičních společnostech byly metafyzické pojmy ne vždy výslovně teoreticky formulovány. Ovšem jejich symboly, mýty a rituály obsahují svým způsobem systém výroků o podstatách věcí, systém, ve kterém lze nalézt prvky metafyziky. (Eliade, s. 9). Eliade toto označuje jako archaické ontologie. Řeč mýtů a archaických ontologií je řečí, kde se pojmy šetří. Hlavní úlohu zde hrají obrazy, analogie a alegorie.

Mýtus je u Eliadeho chápán jakožto svébytná ontologie. Mýtus je návratem *ab origine*, k původním dobám. Tato ontologická koncepce vychází z toho, že předmět nebo úkon je reálný pouze tehdy, když napodobuje či opakuje archetyp. Cokoliv, co nemá exemplární vzor, postrádá pro archaického člověka smyslu, tzn. že to pro něj nemá realitu. (Eliade, s. 29) Archaický člověk neuznává v jednotlivých projevech svého jednání žádný úkon, který před ním nezažil někdo kdo nebyl člověkem. Opakuje a dělá to co už dělal někdo jiný. Život takového člověka se tak skládá z neustálého opakování

gest, které zavedl někdo jiný. Tímto napodobováním a opakováním se přenáší do mytické doby, kdy byly tyto archetypy poprvé vyjeveny.

Z toho nutně vyplývá, že archaický člověk nežil pouze ve světě, který ho obklopoval. Věřil, že existuje i jakési „zásvětí“. Tento svět má pro společnost i jedince velký význam. Veškeré pozemské předměty, instituce a lidské činy jsou zhodnoceny, pokud se podílejí na realitě, která je přesahuje. Existují tu tedy dva světy. Svět profánní, který je světem běžného života a svět sakrální, který se podílí na transcendentnu. Do této mytické doby se člověk přenesl pouze v důležitých okamžicích a tj. tehdy kdy je opravdu sám sebou. Tyto okamžiky zahrnují závažné rituály a důležité úkony. Profánní svět je vnímán jako kvalitativně horší než svět archetypů

V mytickém obrazu světa Eliade rozlišil tři základní archetypy. Díky skupině faktů, sebraných z různých kultur definoval strukturu archaické ontologie takto:

1. Pro archaického člověka je realita funkcí nápodoby nebeského archetypu.
2. Účast na „symbolice Středu“ uděluje realitu. Města, domy, chrámy se stávají reálnými tím, že jsou ztotožňovány se středem světa.
3. Rituály a profánní úkony nabývají smyslu díky tomu, že záměrně opakují původní akty, archetypy, které byly ab origine zavedeny bohy, hrdiny nebo předky.

(Eliade, s. 10)

Při bližším pohledu na archaický svět by se dalo konstatovat, že se v něm žádné profánní činnosti nevyskytují. Smysluplné činnosti jako lov, rybolov, zemědělství, hra, se nějakým způsobem podílejí na posvátném. Podle Eliadeho jsou jedinými profánními činnostmi ty, kterým chybí archetyp, vzorový model. Takové činnosti postrádají mytický smysl.

1.4.2 Mýtus je promluvou

Roland Barthes analyzoval mýtus z pozic semiologie. Svůj zájem tedy upřel na teorii znaků zprostředkovávající vztah mezi označujícím a označovaným. Mýtus v jeho moderním pojetí charakterizoval jako promluvu. Každou promluvu ovšem nelze automaticky ztotožnit s mýtem. Pokud máme považovat promluvu za mýtus, tak je třeba splnit určité podmínky. Předně by promluva měla něco říkat, měla by být sdělením. V takto pojímaném smyslu můžeme mezi mýtus zařadit obraz, film, fotografie, vyprávění, reklamu. „Mýtus nemůže být definován svým předmětem ani svou materií, jakákoli materie může být nadána signifikací, a cokoli (např. gesto) se tedy může stát mýtem.“ (Pelcová, s. 37)

Ovšem nejdůležitějším poznávacím znakem mýtu je podle Barthese to, že zeslabuje a potlačuje skutečnost tím, že ji deformuje, vyprazdňuje a zcela mění její počáteční smysl. Původní koncept určité skutečnosti se neustále opakuje a modifikuje v různých podobách. Tyto zeslabené podoby skutečnosti mýtus vydává za ty původní.

Mýtus značně redukuje původní smysl sdělení. Obratně ho transformuje svou rétorikou, podbízivými obrazy. Barthes si také všiml zvláštního rysu mýtu, kterým je jeho motivovanost. Ta je patrná zvláště v reklamě, která se neustále snaží naznačovat výhody koupě výrobku, který propaguje.

1.4.3 Mýtus a rituál v současných světech

Práci francouzského antropologa Marca Augého se budeme podrobněji zabývat v závěrečné kapitole této práce. I přesto bychom rádi nastínili pojetí mýtu a rituálu v jeho moderní antropologické reflexi.

Rituál je Augém chápán a definován jako zavedení techniky, jejíž charakteristikou je to, že má symbolický účel. Čím více nám tato technika schází, tím více se v nás probouzí její potřeba. (Augé, s. 64) Dále autor rozlišuje omezenou a rozšířenou rituální techniku. O omezené rituální technice mluvíme v případě, pokud je identita relativizována vztahem k jinakosti v konkrétním obyčeji. Koncept rozšířené rituální

techniky, která je vlastní současnosti, je kontextuálně širší. Příkladem této rituální techniky je například politický krok, slavnostní a řízený protokolárními pravidly. Tento krok sleduje jisté cíle, existují vůči němu očekávání. Rozšířené rituální techniky mají na rozdíl od omezených za cíl změnu společenských sil nebo alespoň jejich novou interpretaci.

Omezené rituální techniky jsou do jisté míry založené na mýtech. Někdy tyto mýty sami zakládají. Charakteristikou rozšířených technik je naopak demytizace. Z toho plyne nebezpečí zvláště pro politiku. Občané mohou tímto mytickým deficitem pociťovat absenci smyslu jak ve vztahu k minulosti, tak i budoucnosti.

Augé rozlišuje dva různé vztahy mezi mýtem a ritem. Buď má mýtus nad rituálem převahu a brání se tak nové definici pomocí rituálu. V druhém případě, který se podobá naší době, převažuje ritualizace nad mýtem. Chybění mýtů vede jednu skupinu lidí k úvahám o konci dějin, ideologií, mýtů a druhou, kteří touží po návratu mýtů zapomenutých a zavržených. Mýty ani rituály však podle Augého nemohou nikdy zemřít. Proto úvahy o konci nebo návratu starých mýtů spíše představují neuvědomovaný vznik mýtu nových.

2 Strukturální analýza mýtů u Lévi-Strausse

Předmětem této kapitoly je bližší pohled na metodu strukturální analýzy a jejího použití v oblasti mýtů. Lévi-Strausse primárně nezajímá, proč se mýty podobají, ale svůj zájem upřel na to, jak se mýty podobají. Strukturální analýza se snaží najít společné vlastnosti mýtů, jejichž rozdíly jsou někdy veliké. Lévi-Strausse nezajímá obsah mýtů. V mýtech hledá konstitutivní prvky, jejichž kombinace poskytují formální řešení jinak neřešitelných problémů. Podle Lévi-Strausse mýty umožňují odhalit způsoby operací lidské mysli, které můžeme pokládat za základní.

2.1 Strukturální lingvistika

Ještě před tím než přistoupíme k předmětu našeho zájmu, kterým je analýza mýtů, bychom zde rádi zmínili některé základní metody strukturální lingvistiky. Z této nauky Lévi-Strauss hojně čerpal a do jisté míry ji i převzal pro svá vlastní zkoumání. Bude to znamenat, že se trochu odkloníme od tématu, považujeme to však za vhodné pro pozdější pochopení Lévi-Straussova myšlení i jeho tvůrčích postupů v oblasti strukturální analýzy.

Metoda známá jako strukturalismus se objevila nejdříve v lingvistice, poté expandovala a byla čile využívána v mnoha dalších vědních oborech. Pro strukturalismus se jeví velice zásadním rok 1916. V tomto roce vyšla práce Ferdinanda de Saussura *Kurz obecné lingvistiky*.

Hlavní přínos této práce spočíval v de Saussurově novém pohledu na jazyk. V řeči odlišil dvě různé součásti *langue* a *parole*, nebo-li jazyk a mluva. Jazyk je výsledkem naší schopnosti mluvit. De Saussure o něm mluví jako o společenské instituci. Z toho vyplývá jeho sociální podmíněnost a nadosobní rys. Mluva se realizuje v podobě vlastní komunikace, je sférou individuálního a jedinečného aktu naší promluvy. Pro strukturalisty se zvláště zajímavým stal především termín *langue* chápáný jako jazyk, který v sobě obsahuje systém znaků. Tyto znaky mají dvě hlavní vlastnosti *signifiant*

a *signifé* tedy označující a označované. Pojem *signifiant* (označující) vyhradil de Saussure pro to, co slyšíme nebo čteme, tedy především pro fonickou substanci, z které je odvozeno písmo. A písmo to jsou především slova. Slovo de Saussure považuje za základní jednotku a je tedy i znakem. Druhou vlastností znaku je *signifé* (označované), což je vlastnost mentální a významová. V oblasti sémantické, má *signifé* úzkou souvislost se smyslem a významem.

Označující i označované jsou pojmy abstraktní povahy. Jakmile slyšíme určitý sled hlásek, jsme si schopni pod ním okamžitě představit smysl a význam. Příslušnému označujícímu přiřadíme odpovídající označované a to pomocí abstraktní operace. Z povahy konkrétního předmětu ovšem nevyplývá, že by se měl nazývat podle sledu příslušných fonémů. Proto De Saussure prohlásil, že vztah mezi označujícím a označovaným je arbitrární, tedy nezávislý. Tato arbitrárnost je velmi důležitá. Kdyby jí nebylo, tak by nikdy nevzniklo takové množství různých jazyků. Měli bychom pouze jazyk jediný. (Saussure, s. 21)

Konkrétní znak má význam pouze ve vztahu ke znakům jiným. Ferdinand de Saussure tuto jazykovou teorii připodobňuje ke hře v šachy. Hodnota figur se odvíjí od jejich postavení na šachovnici, stejně jako jazykové prvky získávají svoji hodnotu ze vztahu k prvkům jiným. Neméně důležitou podmínkou, která zakládá hodnotu, je také určitá neměnná konvence, pravidla hry, která jsou charakteristická pro každou partii a musí platit stále i po skončení hry. Tato trvale platná a provždy daná pravidla existují i v jazyce. Díky těmto pevně zakotveným zákonitostem jsme schopni chápat významy znaků.

Nejvýznamnějším příspěvkem De Saussurova Kurzu se pro strukturální analýzu stalo zdůrazňování dvoučlenných opozic, na nichž je celý jazykový systém postaven. Na práci De Saussura navázal Roman Jakobson. Ten přesně vymezil pojem opozice, kterou chápal jako logickou operaci, jejíž vlastností je binární charakter. Tato dvojdielnost je podle Jakobsona zvláště patrná v systému fonologie a gramatiky. Například znělost stojí v opozici k neznělosti. Na této základní úrovni nedělitelných

významově rozlišujících vlastností může začít práce s binárními opozicemi, které jsou předmětem strukturální analýzy.

2.2 Vliv fonologie

Fonologie je obor v rámci jazykovědy, který zkoumá zvukovou stránku jazyka. Na rozdíl od příbuzné fonetiky se zajímá především o funkci jednotlivých hlásek. Podle Lévi-Strausse objevila fonologie nové perspektivy jazykovědy a to tím, že její metody je možné použít i v jiných humanitních oborech. Fonologickou metodu shrnul její zakladatel Nikolaj Trubeckoj ve svém programovém článku. „Fonologie postupuje od zkoumání vědomých jazykových jevů ke zkoumání jejich nevědomé infrastruktury; odmítá pojímat prvky jako nezávislé entity, a ve své analýze naopak vychází ze vztahů mezi prvky; zavádí pojem systém.“ (Lévi-Strauss, 2006, s. 40)

Na tento odkaz Claude Lévi-Strauss navázal a principy fonologické metody použil mimo oblast jazykovou, konkrétně na sociální a kulturní realitu. Předmětem antropologie má být podle Lévi-Strausse zkoumání „nevědomých základů“, z nichž tato sociální a kulturní realita vyrůstá. A jejím cílem musí být objevení skryté, nezjevné *langue* celé kultury, za pomoci lépe viditelné *parole*. (Budil, s. 304)

Svým bádáním se Lévi-Strauss snažil dokázat, že konkrétní prvky v oblasti kulturního a sociálního chování jako jsou příbuzenské vztahy, manželské právo, rituály, obřady nebo totemické systémy netvoří soustavu od sebe oddělených a na sobě nezávislých entit. Jejich smysl a postavení je tvořen na základě kontrastivních vztahů, a tak tedy vytvářejí obdobnou strukturu ne nepodobné fonologické struktuře jazyka. Za příklad si můžeme vypůjčit názvy, které označují příbuzenské vztahy. Podobně jako fonémy je také můžeme považovat za prvky významu a stejně jako fonémy získávají význam pouze tehdy, pokud jsou zabudovány do systémů. Dle Lévi-Strausse můžeme k jazyku připodobnit i kuchyň některé společnosti. Ta se dá rozebrat na základní konstitutivní prvky, které se dají nazvat „gustémy“ a ty se dají dále zařadit do systému opozic a korelací. V tomto světle se kultura jeví jako „gigantický jazyk“, kdežto každý jeho systém, jako například jídlo, vaření, rituály svatby, politické zřízení atd., tvoří částečně výraz celé kultury.

Předmětem badatelského úsilí Claude-Lévi-Strausse byla především podrobná analýza tří specifických systémů, v kterých se podle něj zrcadlí charakter celé kultury a které mohou být vytvořeny tím, co Lévi-Strausse zajímalo nejvíce a co on sám nazýval „identickými strukturami nevědomí“. Jedná se příbuzenské systémy, mýty a myšlení „přírodních národů“. Z předmětu zájmu této práce vyplývá, že se zaměříme především na oblast mýtů.

2.3 Mýtus v pojetí Claude Lévi-Strausse

Při podrobnějším studiu mýtů podle Lévi-Strausse zjistíme, že výsledky našeho bádání jsou nejednoznačné. Mýtus je oblastí, kde se může odehrát cokoli, posloupnost událostí v něm obsažené plynou na první pohled nelogicky a nesouvisle. Pro každý podmět existuje několik přísudků a každý myslitelný vztah je možný. Přesto si však Lévi-Strauss při svém rozsáhlém badatelském úsilí všiml něčeho zajímavého. Mýty se i přes svou zjevnou nahodilost, s totožnými charakteristickými rysy opakují u různých kultur v různých částech světa. Otázka tedy zní jasně: pokud je obsah mýtu nahodilý, tak jak potom rozumět tomu, že se po celém světě mýty až tolik nápadně podobají? Na tento rozpor se dá podle Lévi-Strausse odpovědět pouze tehdy, jakmile si uvědomíme, že tato antinomie je mýtům vlastní. Lévi-Strauss tento rozpor připodobňuje k problémům, kteří měli staří filosofové, když se zajímali o jazyk: „Staří filosofové uvažovali o jazyce stejně jako my dosud uvažujeme o mytologii. Shledávali, že v každém jazyce určité skupiny zvuků odpovídají určitým významům, a zoufale se snažili pochopit, jaká vnitřní nutnost ony *významy* a *zvuky* spojuje. Bylo to marné protože, tytéž zvuky se vyskytovali i v jiných jazycích, avšak pojily se k odlišným významům. A tak zmíněný rozpor se vyřešil teprve tehdy, když si badatelé všimli, že významová funkce jazyka není přímo spjata se zvuky samými, nýbrž se způsobem, jak se tyto zvuky navzájem kombinují.“ (Lévi-Strauss, 2006, s. 184)

Stavět proti sobě mýtus a jazyk není možné. Mýtus je součástí jazyka a známe ho především díky promluvě, patří tedy i zároveň do sféry diskurzu. Pokud je vůbec možné vysvětlit zvláštnosti mytického myšlení, pak jedině tím, že je třeba dokázat, že mýtus je přítomen v řeči a současně se nalézá mimo ni. Tento problém může být blízký také

lingvistovi, poněvadž řeč také obsahuje různé roviny. Ferdinand de Saussure od sebe odlišil jazyk a promluvu. Jazyk patří do sféry času vratného a naproti tomu promluva, která je jedinečná, do oblasti času nevratného. Tyto dvě roviny je možné z řeči vyčlenit, ovšem podle Lévi-Strausse není vyloučeno, že můžeme určit i rovinu třetí.

Jazyk a promluva jsou tedy jasně odlišeny podle časového systému. Mýtus se dá taktéž vymezit časovým systémem, který je kombinací prvních dvou. Jedním z důležitých rysů mýtu je to, že se zpravidla vztahuje k událostem, ke kterým došlo „před stvořením světa“ či „v nejstarších dobách“, v každém případě „už dávno“. Ale podle Lévi-Strausse tu hlavní vnitřní hodnotu přisuzujeme mýtu proto, že události, které proběhly v minulosti, přecházejí do přítomnosti. Vytvářejí trvalou strukturu. Ta má spojitost zároveň s minulostí, přítomností i budoucností. Tuto dvojakost se Lévi-Strauss snaží přiblížit na následujícím příkladu. V něm tvrdí, že mytickému myšlení se velmi podobá politické ideologii a je to možná právě ona, která v současnosti nahradila mytické myšlení. Historik zkoumající francouzskou revoluci se zaměřuje především na sled minulých událostí. „Ale pro politika a pro ty kdo ho poslouchají, je francouzská revoluce skutečností zcela jiného rázu: je sledem minulých událostí, ale také schématem obdařených trvalou účinností, umožňujícím vykládat společenskou strukturu současné Francie, protiklady, jež se v ní projevují, a nejasně tušit hlavní rysy budoucího vývoje.“ (Lévi-Strauss, 2006, s. 185) Lévi-Strauss se na tomto příkladu snaží ukázat, proč může mýtus patřit do oblasti promluvy, ve které ho můžeme podrobněji analyzovat i do sféry jazyka, ve kterém je formulován. Ve třetí rovině může mít povahu absolutního předmětu.

Rozsáhlou analýzou zejména indiánské mytologie se Lévi-Strauss snažil dokázat, že povahu myšlení lze nalézt v případě důkladného rozboru mýtů a také jazyka, ve kterém je formulován. Mýtus vzniká v prostředí, v němž naši předci nekladli přísnou hranici mezi přírodou a kulturou, mýtus překračuje zkušenost kultur a je v něm možno zahlédnout univerzalitu lidského myšlení. Na rozdíl od poezie hodnota mýtu netrpí žádným, byť sebestorším překladem. Mýtus jsme schopni vnímat jako mýtus i bez podrobnější znalosti kultury a jazyka, z něhož vzešel. Styl, způsob vyprávění nebo syntax nejsou důležité, podstata tkví v příběhu, který mýtus vypráví. Mýtus je řečí na velmi vysoké

úrovni. Na této úrovni se jeho smysl záhy odpoutává od jazykového základu, na němž mu bylo umožněno vyrůst.

Z tohoto zkoumání plynou pro Lévi-Strausse následující závěry:

1. Pokud se v mýtu nachází smysl, pak jedině za podmínky, že tento smysl není dán izolovanými prvky, z kterých se mýty skládají, ale kombinací těchto prvků.
2. Mýtus sice patří do systému řeči, protože je její nedílnou součástí, ale i to mýtu nebrání, že se jazyk, ve kterém je napsán, projevuje specifickými vlastnostmi.
3. Tyto vlastnosti se dají nalézt pouze na vyšší jazykové úrovni, jsou složitější než jazykový výraz libovolného typu.

(Lévi-Strauss, 2006, s. 186)

2.4 Mytémy

Pokud tři výše zmíněná tvrzení na konci předchozí kapitoly připustíme jako pracovní hypotézy, vyplynou nám z nich dva velmi důležité důsledky:

1. Mýtus se stejně jako každé jiné lingvistické jsoucní skládá z jednotek
2. Z těchto jednotek vyplývá přítomnost jednotek, jejichž výskyt je ve struktuře jazyka naprosto běžný, totiž fonémů, morfémů a sémantémů.

Jaké jsou však mezi nimi vztahy? Podle Lévi-Strausse jsou tyto základní jednotky ve vztahu k sémantémům, stejně jako jsou sémantémy ve vztahu k morfémům a morfémy ve vztahu k fonémům. Vztahy tedy pokračují směrem od těch nejsložitějších k nejméně složitým. Pro mýtus jsou charakteristické prvky, které stojí na vrcholu složitosti. Pro Lévi-Strausse byly tyto prvky velkými konstitutivními jednotkami. Konstitutivní jednotky nazývá Lévi-Strauss zkráceně mytémy.

S příchodem mytémů na scénu vyvstává důležitý problém. Jak tyto skladebné jednotky, neboli mytémy, v textu rozpoznat a vyčlenit? Srovnání s fonémy, morfémy nebo sémantémy nemá smysl, poněvadž bylo řečeno, že mýtus zaujímá místo ve vyšší rovině. Kdyby se shodoval s výše uvedenými prvky, tak by se nijak nelišil od jiné formy diskurzu. Pro nalezení mytémů navrhuje Lévi-Strauss následující postup: „Budeme je muset hledat na úrovni věty. V úvodním stadiu hledání zvolíme metodu postupných aproximací, pokusů a omylů, a budeme se přitom řídit principy tvořícími základ strukturální analýzy: úsporností výkladu, jednotu řešení, schopností rekonstruovat celek z fragmentu, a na základě aktuálních údajů předvídat další vývoj.“ (Lévi-Strauss, 2006, s. 186)

Každý mýtus je potřeba analyzovat sám o sobě. Na sebe navazující události se v metodě strukturální analýzy snažíme vyjádřit co možná nejkratšími větami. Věty se každá zvlášť zapíše na předem připravený lístek s číslem. Číslo nám označují konkrétní místa v příběhu. Podle Lévi-Strausse tedy můžeme vidět, že lístek hraje roli přísudku pro určitý podmět. Veškeré mytémy, tedy velké skladebné jednotky mají charakteristické znaky určitého vztahu.

Tato definice mytémů je nedostačující a neuspokojivá. Jazykovědci by totiž mohli oprávněně namítat, že všechny skladebné jednotky, bez ohledu na jaké úrovni se nacházejí, se zakládají na vztazích. Otázkou tedy zůstává, čím že se to ty velké skladebné jednotky liší od těch ostatních? Druhým problémem je otázka času. Metoda, která používá očíslované lístky náleží do času nevratného, protože jsou očíslovány v určitém pořadí, které je dané vyprávěním. Nadále je tedy potřeba vysvětlit onu specifickou mytického času, jeho povahu jako času vratného i nevratného, synchronicitu a zároveň diachronicitu.

Tyto námitky nás dovádějí k nové hypotéze, která vede k jádru problému. Podle Lévi-Strausse můžeme díky výše zmíněnému připustit, že opravdovými skladebnými jednotkami mýtu nejsou pro sebe existující izolované vztahy, ale jsou jimi ve

skutečnosti soubory vztahů. Významové funkce skladebných jednotek poté přicházejí s kombinací těchto souborů. Pokud se na svazky podíváme z pohledu diachronického, mohou se objevit v intervalech dosti vzdálených. Když se ovšem pokusíme tyto vztahy uspořádat více „přirozeně“, tak se nám mýtus podaří uspořádat podle časového systému nového typu, který odpovídá požadavkům původní hypotézy. Systém, který nám zde Lévi-Strauss předkládá je dvojrozměrný: je současně synchronický i diachronický a z toho vyplývá jeho charakteristická vlastnosti jazyka i promluvy.

Tuto složitou myšlenku nám Lévi-Strauss pomáhá osvětlit pomocí následujícího přirovnání. Máme si představit budoucí archeology z jiné planety poté, co veškerý život na Zemi zanikl. Archeologové kopají na místě, kde stála jedna z našich knihoven. Cizí návštěvníci nevědí nic o našem písmu. Pokoušejí se ho rozluštit a tak musí přijít na to, že abeceda, kterou jsme používali se čte směrem zleva doprava a shora dolů. Existuje však jedna kategorie svazků, kterou tímto způsobem rozluštit nedokážou. Jedná se o hudební partitury. Pokud je tito vědci budou číst jako předchozí texty, tedy od shora dolů pěkně po řadě tak si patrně všimnou, že se skupiny not neustále opakují, zcela nebo jen částečně. Dále jim přijde nápadné, že se určité melodie, i když třeba vzdálené, vyznačují analogiemi. Tím se dostanou k tomu, aby obrysy melodií chápali jako součásti celku, aby zmíněný celek chápali celostně. „Orchestrální partitura má smysl pouze tehdy, když ji čteme diachronicky podle jedné osy (stránku za stránkou, zleva doprava), ale zároveň synchronicky podle druhé osy, shora dolů.“ (Lévi-Strauss, 2006, s. 187) Toto je princip harmonie. Veškeré noty na svislé lince tvoří dohromady jednu skladebnou jednotku, jeden soubor vztahů.

2.5 Mýtus a hudba

Téma mýtu a hudby, které Lévi-Strauss zmínil v úvodu knihy *Syrové a vařené* bylo téma, které vyvolalo mnoho nedorozumění hlavně díky tomu, že byl mnohými tento vztah považován za náhodný. Lévi-Strauss ovšem mezi mýtem a hudbou neviděl pouze jeden vztah, ale vztahy dva – vztah podobnosti a sousedství – a že se ve skutečnosti jedná o vztahy obdobné. Nejprve se podíváme na vztah podobnosti.

Z hlediska podobnosti si Lévi-Strauss všiml toho, že stejně jako notový zápis, ani mýtus nelze chápat pouze jako na sebe navazující pokračování. Pokud budeme mýtus číst jako román, řádek za řádkem, zleva doprava, tak mu stěží porozumíme. Mýtus musíme vnímat jako celek a je také nutné si uvědomit, že základní význam mýtu nám není dán sledem navazujících událostí, ale podle Lévi-Straussova vyjádření spíše trsem událostí. Tyto trsy se vyskytují na různých místech vyprávění. Mýtus je tedy nutno číst jako orchestrální partituru. Je třeba vnímat celou stranu a uvědomit si, že to, co je napsané na první notové osnově nabývá významu pouze tehdy, když je pevně spjato s tím, co je napsáno pod tím, čili na druhé, třetí, čtvrté osnově atd. Lévi-Strauss zdůrazňuje, že musíme číst nejenom zleva doprava, ale současně musíme vnímat i vertikální linku, odshora dolů. Každou stranu je nutno vnímat jako celek. Pokud k mýtu a orchestrální partituru přistoupíme tak, že budeme vnímat jejich celek, jedině potom můžeme z mýtu dostat nějaký smysl. (Lévi-Strauss, 1993, s. 47)

Jak je možné, že Lévi-Strauss připodobňuje mýtus právě k hudbě? Tato podobnost prý nastala v období renesance a poté v sedmnáctém století, kdy bylo mytické myšlení odsunuto do pozadí myšlením západním. Začaly se objevovat první romány a také velké hudební styly, charakteristické jak pro století sedmnácté, tak i pro osmnácté a devatenácté. Vypadá, jakoby hudba v tomto období převzala emocionální a intelektuální funkci mýtu. Pokud mluví Lévi-Strauss o hudbě má na mysli hudbu Frescobaldiho, Bacha, Mozarta, Beethovena a Wagnera.

Na podporu svého tvrzení o blízkosti hudby a mýtu přichází Lévi-Strauss s následujícím příkladem vzatým z Wagnerovy série čtyř oper nazvaným Prsten Nibelungů. Ústřední hudební téma Lévi-Strauss nazývá „le thème de la renunciation à l'amour“ – zřeknutí se lásky. Toto téma se objevuje hned v první opeře s názvem Rýnské zlato. Rýnské panny dají jednomu z Nibelungů Alberichovi návrh, že může získat jejich zlato pod podmínkou, že se vzdá veškeré lidské lásky. Alberich přijímá a za cenu ztráty všech druhů lidské lásky zlato získává.

Druhý důležitý okamžik se objeví ve Valkýře. Siegmund zjistí, že jeho milá Sieglinde je ve skutečnosti jeho sestra a zamiluje se do ní. V momentě kdy se snaží vytáhnout meč uvězněný ve stromu, díky kterému má dojít k jejich spojení, se znovu, tentokrát překvapivě, objevuje hudební téma zřeknutí se lásky. Lévi-Strauss toto místo označuje jako záhadu poněvadž k žádnému odmítnutí lásky nedochází, spíše naopak, Siegmund poprvé okusí lásku díky své sestře Sieglinde.

A do třetice se toto téma objevuje znovu ve Valkýře a to v závěrečném dějství. Wotan, král bohů, odsoudí svou dceru Brunhildu k dlouhému spánku a zároveň ji obklopí ohněm. Božský král se tím vzdává lásky ke své dceři, ačkoli to dle Lévi-Strausse nezní přesvědčivě.

V této Wagnerově tetralogii tu před námi leží stejný problém, který můžeme nalézt také v mytologii. Máme zde téma, ale pro tentokrát téma hudební místo tématu mytického, které se nám opakuje na různých místech. Konkrétně na počátku, potom uprostřed a jednou i na konci, pokud se dle Lévi-Strausse omezíme kvůli přehlednosti na první dvě opery. A přesně ve stylu strukturální analýzy nás Lévi-Strauss nabádá, že pokud chceme pochopit tyto opakující se události, na první pohled nemající nic společného, bude nutné události dovedně spojit a brát je pouze jako jednu jedinou událost.

Ve třech událostech, které jsme vyčlenili, je možné zpozorovat poklad, který je nutné odněkud vydolovat či osvobodit. Jako první se tu objevuje zlato, které leží v hlubinách řeky Rýn; dále zde máme meč, zaseknutý v symbolickém stromu, který má představovat strom života; a nakonec tu máme ženu jménem Brunhilda, kterou je nutné zachránit z hořícího kruhu. Lévi-Strausse vede opětovný výskyt těchto témat k tomu, že považuje zlato, meč a Brunhildu za jedno a totéž. Zlato chápe jako prostředek na dobytí moci, meči rozumí jako prostředku k dobytí lásky a na konci Soumraku bohů vrátí Bruhilda zlato zpět do Rýna, což je dle Lévi-Strausse vysvětlení, že zlato, meč a žena jsou jedno a to samé.

A Lévi-Strauss pokračuje v objasňování své původní myšlenky. Když se Alberich zřekl lásky, tak se mu díky nabytému zlatu podaří svést ženu, se kterou se mu narodí syn Hagen. Siegmung zase díky zisku meče zplodí syna, kterým je Siegfried. Mezi zrádným Hegenem a hrdinným Siegfriedem. Je mezi nimi velmi úzká souvislost. Dalo by se říct, že jsou jako dvojčata, ale každý diametrálně odlišný. Což může být bráno jako binární opozice.

Poslechem hudby vnímáme něco, co postupuje od začátku do konce, co se nějakým způsobem vyvíjí v čase. Symfonie má nějaký začátek, prostředek a konec, ale to není vše. Abychom symfonii dobře rozuměli a měli z ní nějaký požitek, musíme v každém okamžiku poslechu spojit to, co jsme slyšeli před chvílí s tím, co poslouchám právě teď a uchovat si tak hudební dílo ve své hlavě jako celek. (Lévi-Strauss, 1993, s. 51) Poslechem hudby nebo mýtu probíhá v naší mysli neustálá rekonstrukce. Lévi-Strauss připomíná, že nejde jen o podobnosti mezi mýtem a hudbou, ale v momentě, kdy hudba hledá své specifické formy vyjádření, jakoby objevovala pro ni nové struktury, které již dávno existují v rovině mytické.

2.6 Mýtus o Oidipovi

Metodu strukturální analýzy je třeba osvětlit bezprostředněji na konkrétním příkladu. Lévi-Strauss si k tomu vzal mýtus o Oidipovi, který má dle jeho slov výhodu v tom, že se jedná o mýtus všeobecně známý a tak jej není potřeba podrobně líčit. Mýtus o Oidipovi je znám především díky Homérovi, ale byl také oblíben mezi řeckými dramatiky. Mýtus se dochoval v útržcích z pozdějších verzí, které jsou inspirovány spíše estetickými a morálními tendencemi a ne náboženskými či rituálními, pokud tedy tento mýtus takovou funkci vůbec někdy měl. Lévi-Straussovi však nejde o to podat co nejvíce se pravdě blížící výklad mýtu o Oidipovi. Tento mýtus zde má sloužit, jako ilustrace určité techniky a závěr nebo „důkaz“ by neměl být brán ve smyslu vědeckém, jde spíš o to ukázat, jak funguje stroj.

„S mýtem budeme zacházet stejně jako s orchestrální partiturou, kterou zvrácený amatér osnovu za osnovou přepsal jako souvislou melodickou řadu a my bychom se pokoušeli rekonstruovat její původní úpravu. Asi jako kdyby nám někdo předložil řadu celých čísel typu 1, 2, 4, 7, 8, 2, 3, 4, 6, 8, 1, 4, 5, 7, 8, 1, 2, 5, 7, 3, 4, 5, 6, 8 a dal nám za úkol seskupit všechny jednotky, dvojky, trojky atd. v podobě tabulky:

1	2		4			7	8
	2	3	4		6		8
1			4	5		7	8
1	2			5		7	
		3	4	5	6		8

(Lévi-Strauss, 2006, s. 188)

To samé provedeme i s mýtem o Oidipovi. Jednotlivé mytémy se pokusíme seřadit tak, že bude potřeba najít soubory vztahů. Podobně jako je tomu u orchestrální partitury i zde mýtus funguje souběžně na dvou osách. Až nalezneme vyhovující uspořádání, tak sestavíme tabulku, přičemž Lévi-Strauss zdůrazňuje, že její formu nelze brát jako absolutní:

Kadmos hledá svou
sestru Europu,
unesenou Diem

Kadmos zabije draka

Spartáné se navzájem
vyhladí

Labdakos (otec
Laiův) = „kulhavý“

Oidipus zabije svého
otce Laia

Laios (otec Oidipův)
= „křivý“

Oidipus zabije Sfingu

Oidipus = „oteklá
noha“

Oidipus se ožení a
Iokastou, svou matkou

Eteokles zabije svého
bratra Polyneika

Antigona pochová
svého bratra
Polyneika a tím poruší
zákaz

(Lévi-Strauss, 2006, s. 189)

Cílem tohoto rozvržení je odhalit *langue* mýtu, které se nachází za projevy *parole*. Dosáhneme toho pomocí bipolárního pojetí jazyka Romana Jakobsona, kde pomocí metonymie posoudíme vztahy mezi mytémy v jednotlivých řádcích a metaforickým rozbořem mytémů ve sloupcích. (Budil, s. 310)

Po uspořádání mytémů jsme tedy dostali čtveřici svislých sloupců, kde každý z nich sdružuje několik vztahů, které náleží do stejné skupiny. Při vyprávění mýtu bychom toto rozdělení do sloupců nebrali v potaz a zaměřili bychom se na jednotlivé řádky, které se čtou zleva doprava odshora dolů. Pokud máme mýtus pochopit, tak polovina

diachronického řádu ztrácí svůj smysl. Budeme číst zleva doprava sloupec za sloupcem a každý sloupec budeme chápat jako celek.

Předpokládáme tedy, že v každém sloupci jsou shromážděny vztahy, které jsou si něčím podobné. Tento společný rys je třeba odhalit. O událostech, které jsou shromážděné v prvním sloupci zleva bychom mohli tvrdit, že jsou pokrevními příbuzenskými vztahy, které jsou přehnané, vyhrocené. S příbuznými, o které se jedná, se zde nakládá poněkud důvěrněji než jsou společenská pravidla schopna tolerovat. Jedná se tedy o nadhodnocené příbuzenské vztahy. Druhý sloupec je podobný prvnímu, vyjadřuje ten samý vztah, ale řečeno slovy binárních opozic s opačným znaménkem. Vztahy v tomto sloupci jsou podhodnocené nebo znehodnocené. Sloupec třetí se týká monster a jejich zabíjení. U čtvrtého sloupce se Lévi-Straus pozastavuje a podává podrobnější vysvětlení. Badatelé si na rozdíl od jazykovědců často všímali smyslu vlastních jmen v Oidipově rodu z otcovy strany. Jazykovědci toto přehlíželi a nepřipisovali tomu význam, protože podle nich se smysl výrazu vymezí pomocí toho, že je zařazen do kontextu. Svou podstatou však vlastní jména stojí mimo jakýkoli kontext. „Při použití naší metody by se zmíněná obtíž mohla zdát menší, protože mýtus je nyní uspořádán tak, že se sám ustanovuje jako kontext. Významovou hodnotu teď neposkytuje možný smysl každého jména zvlášť, nýbrž skutečnost, že všechna tři jména vykazují jeden společný rys: zahrnují hypotetické významy a ty všechny evokují *potíže s normální chůzí*.“ (Lévi-Strauss, 2006, s. 190)

Nyní je třeba vysvětlit vztah mezi dvěma sloupci napravo. Třetí sloupec obsahuje mytémy, které jsou spjaté s monstry. Nejprve tu máme draka, chtonické monstrum, které musí být zabito, aby se ze země mohli zrodit lidé. Jedná se zde o negaci autochtonnosti člověka, protože vítězí nad chtonickou obludou. Pak se zde objevuje Sfinga, která pokládá hádanky, které souvisí s povahou člověka a snaží své lidské oběti připravit o život. Chtonický, pozemský původ člověka je negován zabitím obludy ze země zrozené. Podle Lévi-Strausse je společným rysem třetího sloupce popření autochtonnosti člověka.

Přiblížení významu třetího sloupce nám pomůže pochopit smysl čtvrtého. V různých mytologiích bývají lidé, kteří jsou zrozeni ze země zobrazováni v momentě svého vynoření se na povrch tak, že nejsou schopni chůze vůbec nebo jen velmi obtížně. Tento sloupec je připomínkou toho, že člověk je bytostí autochtonní, připomíná lidem fakt, že jsou se zemí nerozlučně spjatí. Čtvrtý sloupec se vyznačuje „potížemi s přímou chůzí“. Za společný rys tohoto sloupce můžeme považovat stálost lidské autochtonnosti. Z toho, co jsme zde uvedli, vyplývá, že čtvrtý sloupec je ve vztahu ke třetímu stejně jako se má první sloupec ke druhému.

Co mýtus o Oidipovi vyjadřuje? Podle Lévi-Strausse by mohl vyjadřovat, že společnost, která věří v autochtonnost člověka nedokáže ve skutečnosti přijmout fakt, že každý z nás je zrozen ze spojení muže a ženy. Pro archaického člověka je to nepřekonatelná obtíž. Mýtus o Oidipovi zde vystupuje v roli logického nástroje, který má pomoci tento rozpor překlenout. Máme tu tedy problém původní – rodíme se z jednoho nebo ze dvou? - a problém odvozený: rodí se stejné ze stejného nebo z jiného? Z rozdělení mýtu vyplývá korelace, kterou jsme již zmínili: přeceněné pokrevní příbuzenství se má k jeho podcenění stejně jako pokus o osvobození se z autochtonnosti k jeho nemožnosti v tom uspět. „Zkušenost může vyvrátit teorii, ale společenský život potvrzuje kosmologii, pokud společenský život i kosmologie projevují tutéž rozporuplnou strukturu.“ (Lévi-Strauss, 2006. s. 191)

2.6.1 Různé verze mýtu

Jednou z velkých překážek, která stála v pokroku mytologických studií, bylo hledání té původní, autentické verze mýtu. Strukturální analýza se této překážky zbavuje tím, že mýtus definuje jako soubor všech jeho verzí. Mezi prameny k mýtu o Oidipovi lze bez váhání připojit jak verzi Sofoklovu, tak i verzi Freudovu¹. Pro Lévi-Strausse si obě verze zaslouží stejnou pozornost i důvěru jako verze jiné, starší a tím i zdánlivě původnější. (Lévi-Strauss, 2006, s. 191)

¹ Lévi-Strauss tvrdí, že mýtus zůstává mýtem, dokud je jako takový vnímán. Podle tohoto principu se tak mýtus o Oidipovi může opírat i o freudovskou formulaci. Otázky, které Freud nastolil v „oidipovských“ termínech se netýkají již toliko problému alternativy mezi autochtonností a dvoupohlavní reprodukcí. I přesto je dle Lévi-Strausse tento mýtus vhodný k tomu lépe pochopit, jak se jeden může narodit za dvou, nebo jinými slovy: proč nemáme pouze jednoho rodiče, ale vedle matky máme i otce?

Pokud se mýtus, v našem případě o Oidipovi, skládá ze všech svých variant, tak strukturální analýza bude nucena zohlednit všechny bez výjimky. Po thébské verzi je třeba prozkoumat všechny ostatní varianty a poté pro každou z variant vypracujeme tabulku, kde bude každý prvek umístěn tak, aby jej bylo možno porovnávat s obdobným prvkem v ostatních tabulkách. Tímto způsobem získáme několik dvojrozměrných. Každá tabulka bude představovat jednu konkrétní variantu. Tabulky postavíme za sebou do paralelní řady a tímto způsobem dostaneme trojrozměrný objekt. Tím nám přibyla jedna osa „čtení“. Vedle osy horizontální a vertikální tu máme osu, která se „čte“ zepředu dozadu nebo naopak. Zkoumané tabulky nebudou nikdy totožné. Pokud si však budeme všimát spíše rozdílů než shod, tak podle Lévi-Strausse nalezneme korelace, které bude možné později pomocí logických operací zjednodušit, a později dospějeme ke strukturálnímu zákonu konkrétního mýtu.

Lévi-Strauss klade opravdu velký důraz na to, že je naprosto nezbytné, abychom při zkoumání mýtů nevynechali žádnou známou variantu. Proto také vůbec neodmítá Freudovy komentáře k oidipovskému komplexu, ale podle něj naopak tvoří nedílnou součást mýtu o Oidipovi. Tvoří je proto, že neexistuje žádná „správná“ verze, od které jsou všechny ostatní odvozeny. Součástí mýtu jsou všechny jeho verze.

2.6.2 Mediace

Podle učení strukturalismu vzešlo mytické myšlení z reflexe konkrétních protikladů, binárních opozic, ale například i rozporů mezi kosmologií a bezprostřední zažitou zkušeností archaického člověka. Mýtus má pomáhat tento problém vyřešit, jeho účelem je poskytnout logický model, který má pomoci archaickému myšlení pochopit protiklady života. Mýtus hraje podle Lévi-Strausse úlohu logického nástroje mysli, který dokáže překonávat protimluvy, které jsou jiným způsobem nepřekonatelné.

Mýtus postupuje pomocí mediací tak, že ukazuje, jak jsou dva vzájemně protikladné vztahy identické v tom, že je každý sám o sobě protikladný. Tento postulát dokazuje Lévi-Strauss na mýtech amerických indiánů, které tato práce nebude podrobněji sledovat. Uvedme si ale z této mytologie jeden konkrétní příklad a tím je

důležitá úloha bytostí živících se zdechlinami. Čím je například odůvodněno zvláštní místo supy, kojoty či vrány v těchto indiánských mytologiích? Podle Lévi-Strausse je to proto, že se výborně hodí na role mediátorů. Vezmeme si za příklad ostrý protiklad život / smrt. Tento vyhraněný protiklad je nahrazen méně výraznou triádou protikladů zemědělství / lov / válka. Zemědělství je logicky na straně života, poněvadž se zabývá především sběrem plodin a nikoliv zabíjením. Na opačném pólu se nachází válka, která je spjata se smrtí. Lov se nachází uprostřed, při jeho provozování je přítomna smrt, ale také život, protože kořist se sbírá a pomáhá uchovat život. Tato triáda je vzápětí převedena na kontradikci masožravců a býložravců. Býložravci se pasou a požívají rostlinnou stravu, nezabíjejí. Masožravci zabíjejí lovem, zabíjejí pro svou obživu. Mezi nimi stojí mrchožrout, mediátor a nositel vlastností, které byly postulovány jako vzájemně se vylučující: živí se masem, jako masožravec, ale neloví, masem se pase jako býložravec. Tento mrchožrout dokáže sérií logických operací překlenout z počátku ostrý protiklad mezi životem a smrtí.

Mytické myšlení vychází z toho, že si uvědomuje určité protiklady a postupně se mezi nimi snaží prostředkovat. Na počátku máme dva prvky, mezi nimiž není zdánlivě žádný přechod. Tyto prvky jsou nahrazeny dvěma podobnými, které mezi sebe pustí ještě jeden prvek mediační. Jeden z původních prvků je poté nahrazen, stejně jako prvek prostředkující, novou trojicí. Takto navržená mediační struktura by vypadala takto:

<i>Původní dvojice</i>	<i>První triáda</i>	<i>Druhá triáda</i>
Život	Zemědělství	Býložravci Mrchožrouti
	Lov	Dravci
Smrt	Válka	

(Lévi-Strauss, 2006, s. 198)

Z této struktury vyplývá, že mrchožrouci se podobají dravcům pro své pojídání živočišné stravy, ale také výrobcům rostlinné stravy, poněvadž nezabíjejí to, co jedí. Býložravce můžeme svým způsobem také považovat za prostředníky. Jsou podobni sběračům, protože jsou vegetariáni a poskytují také živočišnou potravu, jsou loveni, aniž by byli lovci.

Claude Lévi-Strauss dokonce navrhl vzorec, který vyjadřuje proces mediacce a kterým lze rovněž každý mýtus zjednodušit na kanonický vztah typu:

$$F_x(a) : F_y(b) = F_x(b) : F_{a-1}(y)$$

Člen (a) je spjat se zápornou funkcí (x). Může se jednat například o zlou čarodějnici, která škodí lidem skrze svá kouzla (x). Člen (b) hraje roli mediátora s kladnou funkcí (y). Tímto mediátorem by mohl být hrdina nebo rytíř (b), který je dobrý (y). Za rovnítkem na druhé straně rovnice působí hrdina-mediátor (b) negativně na čarodějnici (a) a tím docílí její proměny (a-1) a vlastně tak dosáhne i konečného dobra. (Budil, s. 311)

Místo tohoto matematického modelu je v historii antropologie problematické. Při jeho hodnocení se komentátoři dělí na dvě skupiny. Příznivci tvrdí, že vzorec má určitý význam, snaží se jím inspirovat a zdůrazňují jeho důležitost v myšlení Claude Lévi-Strausse. Současně také prohlašují, že se jím vždy řídil, i když to třeba doslovně neuváděl. V druhém táboře se nacházejí především skeptici, kteří tuto „kanonickou formulaci“ mýtu buď ignorují jako celek, nebo zastávají názor, že nemá žádný smysl jak sám o sobě, tak i ve vztahu k dílu Lévi-Strausse. Většina antropologů se dnes tváří, jakoby tento vzorec vůbec neexistoval. Na jejich obranu je třeba říct, že možná oprávněně.

Vzorec můžeme vykládat dvěma způsoby. Tím prvním je ten, že se Lévi-Strauss snaží pomocí matematického modelu popsat určitý aspekt mytického myšlení. Zároveň

se však nedomnívá, že by tímto způsobem mytické myšlení postupovalo. Matematický vzorec zde hraje úlohu metodologického modelu. Martin Kanovský se k tomu vyjádřil ve své knize *Štruktúra mýtov* takto: “V tomto případě je jeho postup při vypracování tohoto modelu nejasný, zmatený a nedostatečný. Chybí více matematického aparátu, aby se dal posoudit. Jedna formulace nestačí.” (Kanovský, s. 21) Druhý způsob výkladu je založen na tvrzení, že mytické myšlení nevýslovně používá algebraické operace, nebo spíše operace, které se dají matematicky zachytit. Tato formulace je možná problematičtější než ta předchozí. Experimenty kognitivní psychologie dokázaly, že je velmi nepravděpodobné, aby mysl, která neprošla speciálním výcvikem byla schopna uspořádat objekty podle složitých matematických operací. Problematicnosti tohoto vzorce napomáhá fakt, že žádný z badatelů v oblasti antropologie tento vzorec nepřevzal a neaplikoval ho bez hlubokých změn, úprav a posunů smyslu. Claude Lévi-Strauss byl zároveň jeho jediným uživatelem.

Mytické myšlení je podle Lévi-Strausse založené právě na výše uvedeném logickém zprostředkovávání protikladů. Nejedná se o žádná dětinská vyprávění, ani o nějaké složitě zaspané příhody běžného či náboženského života. Mýtus hraje roli garanta logické soudržnosti univerza. Ve skutečném životě existuje spousta protikladů, které jsou přísně vzato nepřekonatelné, právě proto, že jsou skutečné. Mýtus je tak logickým nástrojem, který tyto protiklady nemůže odstranit, ale díky němu se alespoň začleňují do logicky koherentního mytologického světa. (Kanovský, s. 20)

3 Myšlení přírodních národů

Předchozí kapitola, která byla věnována analýze mýtu, přinesla pro Lévi-Strausse zajímavé závěry a zároveň nové podněty pro jeho další bádání. Jeho strukturální analýza odkryla v mýtu logiku, která se dá těžko označit za „primitivní“. Logika, kterou produkuje myšlení mytické se jeví stejně složité, jako myšlení pozitivní. Pokud bychom přesto zmínili nějaké rozdíly, tak určitě nebudou spočívat v kvalitě intelektuálních operací, ale spíše budou spočívat v povaze věcí, k nimž se tyto operace vztahují. Tohoto vztahování se k odlišným objektům si všimli například technologové. Pokud se zaměříme na způsob zhotovení železné a kamenné sekery zjistíme, že jedna není lépe vyrobena než druhá. V podstatě jsou vyrobeny obě stejně dobře, ale liší se pouze materiálem.

Západní myšlení označuje Lévi-Strauss jako „myšlení stejného“. Toto myšlení se vyznačuje tím, že nereflektovaně převádí to, co označí za „jiné“ na „stejné“. Vše se podřizuje západní logice, normám a hodnotám. Západní věda se díky tomuto přístupu chytila do pastí svého vlastního eurocentrismu a západního centrismu. „Nepoznávala to jiné (kulturu, myšlení, jazyk, hodnoty ostatních kultur a civilizací) jakožto jiné, ale vždy už je vztahovala ke kultuře vlastní brané za absolutní kritérium srovnání, univerzální měřítko.“ (Pelcová, s. 35) Proto nás nemůže překvapit, že antropologie minulých dvou století neváhala, ačkoli si předsevzala za cíl objektivnost a nezájatost, pro popis jiných kultur, používat slova se silně pejorativním nádechem, jako „divoši“, „primitivové“, „primitivní kultura“ nebo „primitivní jazyky“.

Snahou Claude Lévi-Strausse bylo především osvobodit západní myšlení od těchto předsudků eurocentrismu. Myšlení těchto přírodních národů nenazývá „divošské“, nýbrž „divoké“. Zatímco v západním myšlení vyznáváme racionální a logické struktury, tak ve světě divokého myšlení je pojem nahrazen obrazem. Při popisu reality se používá jiných výrazových prostředků, jako například symbolu či metafory. Západní způsob myšlení se zabývá abstrahováním a přesným vymezením pojmů. Divoké myšlení se řídí jinou, ale v žádném případě podřadnou, „logikou“ než je ta naše.

3.1 Pojmové členění reality

Jedním z hlavních argumentů, díky kterým se západní myšlení samozvaně povýšilo nad myšlení „primitivní“, byl ten, že těmto jazykům chybí obecné pojmy. Bylo velmi populární neustále připomínat, že v těchto jazycích chybí obecné výrazy jako strom nebo živočich. Tím se dokládala domnělá neschopnost „primitivů“ k abstraktnímu myšlení.

Podle Lévi-Strausse je argument, o kterém je řeč v předchozím odstavci tendenční. Jeho zaujatost je dobře patrná na tom, že i diametrálně odlišná situace, tedy taková, kde se užívá hlavně výrazů obecných, a druhová jména jsou potlačena, byla využita k tomu, aby se dokázala intelektuální chudoba divochů. (Lévi-Strauss, 1996, s. 13) Divoši a indiáni označují pouze věci prospěšné a nebezpečné a ostatní zůstávají nepojmenované. Na jejich obranu je třeba zmínit, že i specialista v západní civilizaci se chová k jevům, které přímo nesouvisí s jeho oborem lhostejně.

Lévi-Strauss říká, že pojmové členění reality se liší v závislosti na jazyku. A přidává, že používání více nebo méně abstraktních pojmů nedělá konkrétní společnost automaticky intelektuálně schopnější. To, že společnosti divoké používají obecných termínů v nižším počtu, než je tomu u společností západních, je dáno spíše tím, že každá z nich obrací na tytéž věci odlišný zájem. Lévi-Strauss ostatně podotýká, že takzvaně primitivní jazyky nejsou zcela bez obecných pojmů. Druhovému výrazu jako buk, dub, bříza atd. nejsou o nic méně abstraktní než slovo strom.

Pokud budeme věnovat vlastnostem reality patřičnou pozornost, začneme si všimnout rozdílů, které nebyly na první pohled patrné. Tímto způsobem dochází k nárůstu pojmů v technických oborech naší civilizace. Tato touha po poznání objektivní reality se ovšem objevuje i u takzvaných „primitivů“. Lévi-Strauss podotýká, že se jedná o jeden z nejvíce přehlížených aspektů divokého myšlení. Již jsme zmínili, že člověk západní logiky i člověk přírodního myšlení se každý zaměřuje na poznávání skutečností, jejichž úroveň se zřídka podobá. Avšak intelektuální operace a metody pozorování divokého

myšlení můžeme směle prohlásit za srovnatelné s těmi, které používá moderní věda. „V obou případech je svět předmětem myšlení přinejmenším v stejné míře, v jaké je prostředkem k uspokojování potřeb.“ (Lévi-Strauss, 1996, s. 15)

3.2 Taxonomie

Při psaní prvního dílu svých *Mytologií* narazil Lévi-Strauss na problém, který se pro něj stal záhadou. Objevil zmínku o existenci kmene, který prý dokáže za denního světla spatřit na obloze planetu Venuši. Lévi-Strauss, kterému to přišlo neuvěřitelné a takřka nemožné, se obrátil na profesionální astronomy. Ti mu pověděli, že by Venuši bylo možné za denního světla zahlédnout v případě, že bychom poznali, jaké množství světla vyzařuje. Když poté Lévi-Strauss studoval spisy o navigaci, které patří do naší civilizace, zjistil, že dávní námořníci byli bez problémů schopni tuto planetu za denního světla na nebi rozpoznat. Tuto ztracenou schopnost bychom vlastnili i dnes, ale pouze za předpokladu cvičeného oka.

Podobně se to má s našimi vědomostmi o živočiších a rostlinách. Přírodní národy nebo národy „bez písma“, jak je doporučil nazývat Lévi-Strauss, mají přímo fantastické vědomosti o svém okolí a o všech přírodních zdrojích. Přírodní národy dokáží dokonale využít zdroje, kterými disponují.² Rozdíl je patrný, když se podíváme na naši současnou komerční éru, která exploatuje produkty, které se orientují hlavně na finanční stránku věci, a zanedbává a ničí všechno ostatní. Zbystřené schopnosti národů „bez písma“ jim umožňují přesně rozlišit a postřehnou rodové znaky všeho živého a zároveň i nejjemnější změny přírodních jevů, jako jsou větry, barvy počasí, různé druhy dešťů, příboje a vzdušné proudy. Lévi-Strauss na stránkách svého stěžejního díla *Myšlení přírodních národů* uvádí mnoho příkladů této neuvěřitelně propracované taxonomie. Za všechny uvedeme alespoň jeden příklad pygmejského kmene Pinatubo žijícího na Filipínách: „Skoro všichni muži dokážou zcela snadno vyjmenovat druhové a popisné názvy nejméně 450 rostlin, 75 ptáků, skoro všech hadů, ryb, hmyzu, savců, a dokonce i 20 druhů mravenců, a také 45 druhů jedlých hub a v technologické oblasti

² Lévi-Strauss uvádí příklad indiánského kmene Coahuilteků, kteří dlouhou dobu obývali v počtu několika tisíc obyvatel pouštní krajinu na jihu Kalifornie. Na tomto místě dnes dokáže žít pouze několik málo bělošských rodin, kdežto indiáni nebyli s to přírodní zdroje vyčerpat a zároveň zde žili v hojnosti.

50 typů různých šípů.“ (Lévi-Strauss, 1996, s. 18) Toto široké vědění se odráží i na množství jazykových prostředků, kterými tito lidé disponují. U výše zmíněného kmene Pinatubo bylo zaregistrováno přes 600 pojmenovaných rostlin. Tyto rostliny dokonale znají včetně jejich využití. Používají stovky výrazů k popisu jejich jednotlivých částí nebo vnějších rysů.

Příkladů této rozvinuté taxonomie i příkladů, které uvádějí dokonalou harmonii člověka s prostředím, by se dalo najít a posbírat v kterékoli oblasti světa. Podrobná znalost živočišné a rostlinné říše svádí k tvrzení, že jejich znalost souvisí s užitečností pro přírodního člověka. S tímto tvrzením Lévi-Strauss nesouhlasí. Indiáni ze severovýchodu vytvořili rozsáhlou herpetologii, ačkoliv pro plazy nemají žádné ekonomické upotřebení. Lévi-Strauss zastává názor, že znalost živočišných a rostlinných druhů není důsledkem jejich užitečnosti. “Jejich užitečnost nebo zajímavost je postulována proto, že jsou už před tím známé.“ (Lévi-Strauss, 1996, s. 25)

Mnoho vědců západního typu může namítnout, že tato „primitivní“ věda není příliš praktická. Lévi-Strauss na tuto námitku odpovídá tím, že prvotním zájmem této vědy není ve skutečnosti praktické využití. Dříve než začne být vhodná k praktickému využití, tak uspokojuje a vyhovuje požadavkům intelektuálním.

Přírodní produkty se často užívají k léčebným účelům. Přesné vymezení a specifická účinnost, která je těmto produktům připisována je důkazem vynalézavosti a detailní pozornosti k rozdílům, které jsou na první pohled těžko patrné. Mezi příklady, které Lévi-Strauss uvádí lze nalézt polykání pavouků; požívání žluče různých zvířat; koňský pot; použití vody odkapávající z ptačího hnízda atd. Není vůbec podstatné, jestli skutečně dotek datlího zobáku léčí bolavé zuby. Otázkou je podle Lévi-Strausse to, jestli je možné datlí zobák a zub nějakým způsobem spojit, jestli je možné mezi nimi postřehnout souvislost a tímto spojením věcí a bytostí vnést do okolního světa počátek řádu.

Vnášení řádu do neuspořádanosti je proces, který je vlastní i vědcům. Nejistotu a nezdar vědci vždy nějak překonají, poněvadž jim nic jiného nezbývá. Neuspořádanost

však žádný vědec tolerovat nemůže. „Celý cíl čisté vědy spočívá v tom, dovést redukcí chaotického vnímání – která započala v nižší a pravděpodobně nevědomé rovině už na samotném počátku života – na její nejvyšší a nejuvědomělejší stupeň.“ (Lévi-Strauss, 1996, s. 25) Po vyřčení tohoto základního předpokladu se však dere na mysl důležitá otázka. Je tento řád skutečně v přírodě přítomen, nebo je to pouze umělá vědecká konstrukce? Opravdu vědci odhalují řád, nebo ho do přírody uměle vnášejí? Obzvláště palčivou se tato otázka jeví v případě živočišné taxonomie. Tím nejzákladnějším postulátem vědy je však přesvědčení, že řád je přítomen v přírodě samé. Teoretické část vědy se zabývá většinou uspořádáváním.

Tento požadavek řádu stojí i v základu myšlení, které je nazýváno „primitivní“. Tuto jistotu má Lévi-Strauss prostě a jednoduše proto, že podle jeho vyjádření požadavek řádu tvoří základ veškerého myšlení. Myšlení přírodní a myšlení vědecké nám může připadat na první pohled cizí, ale pokud se zaměříme na společné vlastnosti, které jsou vlastní všem formám myšlení, tak je to počátek dobré cesty díky, které se nám k jiným druhům myšlení otevírá snazší přístup.

3.3 Bricolage

Francouzský termín *bricolage*³ by se dalo přeložit jako „domácí kutilství“. Tato forma aktivity je naší společnosti dobře známá a na jejím příkladu chce Lévi-Strauss dosáhnout toho, abychom si na známém pojmu lépe představili fungování myšlení, které Lévi-Strauss označuje raději jako „prvotní“ než jako primitivní. Za „domácího kutila“ považujeme v naší společnosti člověka, který při manuální práci postupuje odlišným způsobem než odborník.

Mytické myšlení postupuje obdobně jako „domácí kutilství“. Ke svému vyjádření používá soubor prostředků, jehož složení je na první pohled hodně nesourodé, možná by se dalo říci bizarní, a který je i přes svou rozsáhlost omezený. Podobně jako kutil ve své dílně musí si i mytické myšlení vystačit s tím co má k dispozici ať už je úkol, který si

³ Slovo *bricolage* je odvozeno od slovesa *bricoler*, jehož původní význam označuje míčovou a kulečnickovou hru, lov nebo jezdecké umění. Všem těmto případům je společná určitá změna směru. Koule měnící svoji přímou trajektorii, pes odchylující se od sledované stopy, kůň vyhýbající se překážce tím, že ji objede.

vytyčilo sebesložitější. Jak technické „kutilství“, tak i intelektuální „kutilství“ může dosáhnout skvělých a nečekaných výsledků.

Domácí kutil je schopen provádět velký počet různých úkolů. Na rozdíl od inženýra si před každým úkolem neurčuje jako prvotní cíl získání surovin a nástrojů. Svět kutila je uzavřen a omezen tím, co najde doma. Často je to velmi nesourodá skupina materiálů a nástrojů, která zde není plánovitě uspořádaná a připravená, složení se nevztahuje k budoucímu projektu, ale je spíše pozůstatkem po předchozích montážích a demontážích. Nástroje jsou tedy shromažďovány a schovávány proto, že se v budoucnu můžou hodit. Každá součást, se kterou kutil operuje, má vztah ke konkrétní i virtuální sféře; lze s ní operovat ihned, ale je možné ji použít kdykoli v budoucnu.

Podobně se to má s prvky mytického myšlení. Ty se nacházejí vždy někde uprostřed mezi smyslovými představami a pojmy. Smyslová představa nelze oddělit od konkrétní situace a k tomu, aby bylo možné použít pojmů, je třeba provizorně uzávorkovat cíle. Podle Lévi-Strausse existuje něco, co se nalézá uprostřed mezi obrazem a pojmem, a tím něčím je znak.

Základní jednotky mýtu a jejich kombinace jsou omezovány faktem, že se jedná o jednotky, které patří do určitého jazykového systému, kde mají konkrétní význam a to omezuje manipulační svobodu stejně jako u kutila, který disponuje součástmi, které mají předem vymezenou sféru použitelnosti. Typickým rysem mytického myšlení je fakt, že vypracovává strukturované soubory nikoli z jiných strukturovaných souborů, ale používá zbytky z předchozích událostí. Mytické myšlení jako domácí kutil, struktury vypracovává uspořádáváním událostí nebo spíše jejich pozůstatků. Věda vytváří své prostředky a výsledky na základě struktur, které neustále vypracovává jako součást svých hypotéz a svých teorií. Na druhé straně mytické myšlení není pouze zajatcem minulých událostí a konkrétních zkušeností, které neustále kombinuje a přemísťuje, poněvadž v nich chce odhalit smysl. Mytické myšlení sebou nese i osvoboditelskou funkci v tom, že protestuje proti jakékoliv absenci smyslu. (Lévi-Strauss, 1996, s. 43)

Pojmem „kutilství“ chtěl Lévi-Strauss poukázat na zvláštní rys mytického myšlení, které se vyznačuje tím, že z prvků, na první pohled podobných, vytváří systémy, které se od sebe odlišují. Domácí kutil operuje s tím „co má po ruce“, aby vytvořil nové věci z prvků, které k tomu nebyly původně určeny. Stejně tak si počíná i domorodec, který spojuje do jednoho celku věci, které jsou na první pohled nespojitelné. Avšak jako nespojitelné a nesouvisející se tyto prvky jeví hlavně našemu myšlení a představivosti. Výkonnost a preciznost domorodcova počínání je dalším překvapením pro civilizovaného pozorovatele. Překvapivé výsledky „primitivního myšlení“ se mohou směle popasovat s účinností vědeckých postupů. Z těchto důvodů se zdá býti téměř nevhodné vedle sebe tak ostře stavět myšlení vědecké a mytické. „Protiklad mezi vědeckým a mytickým myšlením není otázkou nadřazenosti a podřazenosti, protikladu civilizace a divoštví, ale je „synchronním jevem“, který dokazuje, že „člověk myslel vždy dobře.“ (Pelcová, s. 36)

4 Vliv Lévi-Strausse na antropologické pojetí mýtu

V poslední kapitole této práce se zaměříme na modernější uchopení antropologie a mýtu v díle Marca Augého, zejména se budeme opírat o jeho knihu *Antropologie současných světů*. Určitou část této kapitoly bychom rádi věnovali kritice strukturální analýzy.

4.1 Antropologie současných světů

Marc Augé patří mezi významné a zároveň současné francouzské antropology. Augého práce *Antropologie současných světů* se zaměřuje na změny, které se v současném světě dějí. Tou největší změnou se dá zjednodušeně nazvat jako globalizace, nebo francouzským termínem mondializace. Augého práce je úvahou nad důsledky, které z této změny vyplývají pro antropology, kteří se snaží současný svět intelektuálně uchopit.

Kniha se skládá z pěti esejů, ale pro naši tematiku bude vhodné, abychom se zabývali pouze jedním z nich. Zabývá se novodobými mýty a především rituály. Augé kombinuje antropologické pojmy jako je pluralita, jinakost a identita. V dřívějších dobách se podle Augého antropologie vždy zabývala pluralitou jinakosti, která se vztahovala k identitě toho, který pozoroval, tedy antropologa. Ke konci 19. století byla tato identita zpochybněna, uvnitř identity byla nalezena pluralita, jinakost se stala jinakostí jednotlivce. Objektem plurality se stal samotný symbolický proces, ve kterém se vytvářejí identity a jinakosti.

To se týká i otázky rituálu. Společností vytvářená symbolika používá jazyk identity, aby utvářela vztah společnosti, jedince i jazyk jinakosti. Symbolizace, tento rituální akt zprostředkovává vztah mezi stejným a jiným. Podle Augého existuje technika jejíž nepřítomnost v nás vyvolává její větší potřebu. Tuto techniku nazývá rituální. Augé rituál doslova definuje jako „zavedení techniky, která má symbolický účel – vytvářet relativní identity pomocí zprostředkujících jinakostí.“ (Augé, s. 65)

Augé rozlišuje dva typy rituální techniky: rozšířenou a omezenou. O rozšířené rituální technice mluvíme v případě, kdy se tato technika vztahuje k rozšiřujícím se účinkům ritu v konkrétním prostoru a čase. Tato technika má svůj přesný účel, její sféra vlivu se ovšem postupně rozšiřuje. S rituální technikou, kterou Augé nazývá jako rozšířenou, souvisí tzv. teatralizace. Ta se projevuje stále vzrůstajícím počtem obrazů, které jsou divákům předkládány. Skrze tyto obrazy si divák vytváří blízký vztah ke světu, který ve skutečnosti není plně prožíván, svět je divákům zprostředkován, a tudíž není úplný. My, lidé současného světa máme dojem, že spolu komunikujeme o skutečných věcech, ačkoliv se bavíme v rovině obrazů a textů. Tuto teatralizaci dává Augé do souvislosti s politikou, zvláště pak s výstupy politiků. Politici se snaží v médiích vytvářet obrazy, které jsou pro ně samotné vhodné. Existují zde očekávání, která jsou spojena s výsledky. V politickém projevu se pracuje s jinakostí, kterou reprezentují veřejnost a političtí rivalové. Zároveň se snaží vytvořit konsenzus skrze národní identitu. Důležitou součástí politiky je mýtus, který se týká důležitých rozhlasových a televizních událostí. Tyto mýty přímo živí politický rituál. Podle Augého je také přirozené, že politický proslov aspiruje na to, aby se stal mýtem. (Augé, s. 73)

Omezenou rituální techniku Augé vysvětluje na nezvyklém příkladu trhu s lanýži. Pokud chápeme trh s lanýží jako ritus, můžeme ho podle Augého lehce vyložit takto: „Zlomy časového a prostorového řádu oddělují trh s lanýží od všedního života; trh má určitou následnost; zdá se, že opakování gest a slov od jednoho trhu ke druhému sleduje určitý kód: použití archaických prostředků a specifického slovníku, velice konvenční slovní výměna a žertování na neměnná témata dobře odpovídají formální ritualizaci směny.“ (Augé, s. 76) Pokud takto definujeme ritus, tak symbolicky vzato by lanýž mohl hrát roli symbolického prostředníka na místě, kde se obchodníci vzájemně respektují a vyznávají stejný životní styl, společenské rozdíly mezi přítomnými obchodníky pomalu mizí a nastává konsenzus. Lanýž zde nereprezentuje pouhé zboží, ale je také pojmem, objektem historie, symbolem města⁴ a mytickým obrazem.

4 Podle Augého se z lanýžů stává symbol města tím, že do hry vstupuje politika radnice a turistický ruch. Tím se rituální technika rozšiřuje.

Rysem omezených rituálních technik je to, že jsou do určité míry založeny na mýtech, anebo mýty sami zakládají. Rozšířené techniky se naopak snaží o demytizaci, jako například konec ideologií nebo velkých vyprávění. Pokud se politik svým projevem snaží překročit jinakosti v identitě, čelí různorodosti svých posluchačů. Odvolávání se na historické mýty nebo ideologie není spolehlivé řešení. Hrozí, že mezi posluchači vyzdvihne spíše rozdíly. Proto je nutné mluvit jazykem, kterému rozumí všichni a tím je jazyk ekonomie. Pokud však v politické sféře chybí mýtus, u publika může vznikat mytický deficit, který můžeme nazvat nedostatkem smyslu. To ohrožuje vztah jak k minulosti, tak i k budoucnosti.

Otázka mýtu a jeho deficitu souvisí se vztahem rituálu a náboženství. V moderní společnosti lze jistě sledovat, že společnost se s náboženstvím již tolik neztotožňuje. Tento odklon od náboženství však neznamená ztrátu ritualizovaného vztahu ke světu. Rituální praxe je podle Augého nezávislá na náboženství, a proto mohou existovat i nenáboženské rituály. To, co charakterizuje rituál není jeho analogický rys, jako v případě procesí nebo prvomájového průvodu, ale spíše jeho schopnost dát smysl minulosti ve vztahu k budoucnosti. Politika je rituální, a právě proto má co dělat s mýtem. „Situuje se vždy mezi dva mýty: ty, které už ať v hrubé nebo propracované formě nabízejí dějiny, a ty, které musí vypracovat, aby dějiny tvořila, přičemž oba mýty jsou spojeny smyslem, který označuje jejich společný osud.“ (Augé, s. 89)

4.2 Kritika strukturální antropologie

Studium mýtů v podání Claude Lévi-Strausse bezesporu zásadně ovlivnilo pozdější výzkum mytologie. Vliv je patrný z množství ohlasů na jeho dílo. Knihy, které se vztahují k rozsáhlému odkazu Lévi-Strausse, by jistě zaplnily menší knihovnu. Kritických ohlasů na strukturální antropologii je mnoho. Rád bych teď věnoval prostor hlavně těm všeobecnějším výtkám, které tolik nezacházejí do specializovaných technických diskuzí. (Kanovský, s. 106)

Anglický antropolog Edmund Leach se dílem Lévi-Strausse inspiroval a zároveň ho ostře kritizoval. Leach například Lévi-Straussovi vyčítá, že porozumět jeho textům je

mnohdy složité. Na Lévi-Straussovi neobdivuje ani tak novost jeho myšlenek, jako spíše originalitu, s kterou se je snaží aplikovat. Leach oceňuje, že navrhl nové způsoby, jak se dívat na dobře známá fakta. Zajímavá je pro Leache právě metoda, praktické použití neshledává jako přínosné. Kanovský se na tomto místě Lévi-Strausse zastává, když tvrdí, že Lévi-Strauss své pojetí strukturální antropologie nikdy nevydával za dokonale propracovanou teorii. Koncepce Lévi-Strausse může být do určité míry vědeckou teorií, ale nevhodně zformulovanou a nešťastně aplikovanou. „Můžou existovat (a existují) akademické i neakademické disciplíny, které obohacují naše poznání bez toho, aby byly vědeckými teoriemi, a je absurdní na ně aplikovat kritéria empirické vědy.“ (Kanovský, s. 114) S tím souvisí kritika teorií, které jsou svým způsobem nesmyslné, poněvadž je nelze s přesností testovat. Další Leachova kritika je trochu ostřejšího rázu. Svou námitku směřuje k tomu, že Lévi-Strauss je vždy schopen najít to, co hledá. Více či méně pochybná fakta jsou přijímána, pokud se hodí do předem očekávaného rámce, pokud ovšem protiřečí teorii, Lévi-Strauss je ponechá stranou.

Důležitým postulátem v koncepci Clade Lévi-Strausse je hypotéza, že lidská mysl je strukturovaná. Z této hypotézy vyplývá, že je také sama schopna struktury tvořit. Podle Lévi-Strausse struktura mysli, které je přítomna v architektuře mozku, řídí skrze příslušné logické operace způsoby, kterými člověk zachází se symboly, s jejich interpretací a zařazením do významových celků. V tomto procesu hrají nejdůležitější úlohu opozice a korelace. Lidská mysl v pojetí Lévi-Strausse je jednou z hlavních výhrad proti jeho koncepci. Její mechanismus, jak je nám předkládán, je příliš jednoduchý. Není žádný důvod předpokládat, že by lidská mysl, jejímž podkladem je mozek – nejsložitější struktura ve vesmíru – byla tvořena jednoduchými a přehlednými operacemi opozic a korelací. Mentální mechanismy, jsou vůči své složitosti schématické a jednoduché. Lidská mysl v podání Lévi-Strausse je doslova „stroj“ na výrobu formálních opozic. A výsledkem této výroby je vždy jednoduchá opozice, z čehož Lévi-Strauss usuzuje, že mysl má ve své architektuře zabudován jednoduchý proces. Mysl však může pracovat složitějším způsobem a zároveň docházet k jednoduchým výsledkům. Na základě rozsáhlé analýzy mýtů, ať už je jejich podobnost veliká, nelze s jistotou tvrdit, že jsme odkryli „strukturu mysli“. (Kanovský, s. 131)

Pokud bychom to měli shrnout, tak mezi nejvýraznější výčitky patří přeceňování úlohy lidské mysli, redukcionismus a složité manipulace s etnografickým materiálem. Lévi-Strauss se spokojil s nejjednodušším modelem mysli (binární opozice), nejjednodušším způsobem komunikace (kódy, podobnost s fonologií a syntaxem jazyka) a s nejjednodušší aplikací. Námitky jsou nasnadě. Dalo by se argumentovat, že lidská mysl je mnohem složitější, komunikace rovněž a aplikace kognitivních modelů na soubor mýtů je sama o sobě také složitější, než se na první může zdát. (Kanovský, s. 135)

Závěr

Předchozí řádky byly věnovány mýtu v podání francouzského antropologa Claude Lévi-Strausse.

Práce je tvořena čtyřmi hlavními kapitolami. Ta úvodní je věnovaná obecné definici a vybraným moderním reflexím mýtu, v nichž je záměrně vynechán pohled Lévi-Strausse, protože jeho pohledu na mýtus je věnována celá další kapitola. Claude Lévi-Strauss se inspiroval lingvistickým modelem, konkrétně modelem strukturální lingvistiky. Své pozoruhodné úvahy vždy opírá a přizpůsobuje tomuto rámci. Za velmi zajímavou jsem shledal myšlenku o podobnosti mýtu a hudby. Mnozí badatelé, jak ze strany antropologů, tak i muzikologů považují tento vztah za příliš volný, náhodný. Zařazení této části jsem považoval za nezbytné, poněvadž to dle mého názoru patří k pochopení významu mýtu u Lévi-Strausse. Strukturální analýza mýtu má odkrýt skrytou logiku, kterou se tyto mýty nevědomky řídí. „Mytické myšlení“ produkuje mýty a ty se liší díky kulturnímu a sociálnímu prostředí. Důležité je podle Lévi-Strausse to, že všichni tvůrci i příjemci mýtů mají společnou architekturu mysli a odlišují se pouze konkrétními podmínkami jejich uplatnění. S tímto souvisí i kapitola věnovaná „myšlení přírodních národů“. Lévi-Strauss emancipoval „divoké myšlení“ od předsudků eurocentrismu, které toto „jiné“ nepoznává jako „jiné“, ale hodnotí jej podle svých měřítek.

Claude Lévi-Strauss, zakladatel strukturální antropologie je bez pochyb jednou z nejvýznamnějších osobností humanitních věd. Byl sociálním vědcem, který ukázal nové cesty ke zkoumání člověka a společnosti. Tato práce měla ukázat určitý výsek jeho způsobu zkoumání, který je aplikován na oblast mýtů.

Seznam použité literatury

AUGÉ, Marc. *Antropologie současných světů*. Brno : Atlantis, 1999. 127 s. ISBN 80-7108-154-X.

BUDIL, Ivo T. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha : Triton, 2003. 487 s. ISBN 80-7254-321-0.

ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu*. Praha : ISE, 1993. 102 s. ISBN 80-85241-51

KANOVSKÝ, Martin. *Štruktúra mýtov : Štrukturálna antropológia Clauda Lévi- Straussa*. Praha : Cargo Publishers o.s., 2001. 151 s. ISBN 80-902952-2-3.

KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Mýtus, filosofie a věda*. Praha : ZP ČSVTS při FgÚ ČSAV, 1989. 142 s. ISBN 80-02-99589-9.

LÉVI-STRAUSS, Claude. *Smutné tropy*. Praha : Odeon, 1966. 294 s. ISBN

LÉVI-STRAUSS, Claude. *Mýtus a význam*. Bratislava : Archa, 1993. 56 s. ISBN 80-7115-052-5.

LÉVI-STRAUSS, Claude. *Myšlení přírodních národů*. Liberec : Dauphin, 1996. 365 s. ISBN 80-901842-9-4.

LÉVI-STRAUSS, Claude. *Strukturální antropologie*. Praha : Argo, 2006. 374 s. ISBN 80-7203-713-7.

MALÍK, Branislav. *Úvod do antropológie*. Bratislava : IRIS, 2008. 214 s. ISBN 987-80-89256-09-9

PELCOVÁ, Naděžda. *Vzorce lidství : filosofické základy pedagogické antropologie*. Praha : Portál, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7367-756-5.

PUHVEL, Jaan. *Srovnávací mytologie*. Praha : Lidové noviny, 1997. 395 s. ISBN 80-7106-177-8

SAUSSURE, de Ferdinand. *Kurz obecné lingvistiky*. Praha : Academia, 1996. 468 s. ISBN 80-200-0560-9